

ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД

УДК 94(439)(=861)''1848/1849''

Љубомирка Кркљуш

Правни факултет Универзитета у Новом Саду
Одбор за изворе српског права САНУ

САВЕЗ СРПСКЕ ВОЈВОДИНЕ И ТРОЈЕДНЕ КРАЉЕВИНЕ У ПРОГРАМСКИМ ДОКУМЕНТИМА СРПског НАРОДНОГ ПОКРЕТА 1848–1849. ГОДИНЕ

Револуција 1848–1849. године била је наставак, односно завршетак велике револуције 1789. године. Борба за политичко признање непризнатих нација је одредила и историјски карактер револуције 1848, као и њено опште место у развоју националног покрета код Јужних Словена. Искључиви ставови руководства мађарског покрета, неспремног да и народностима да она иста права за која су се сами Мађари 1848. борили, брзо су онемогућили заједничку борбу за истоветне, социјалне циљеве који су на почетку били истакнути, те је у српском покрету превагу добила борба за национална права и националну равноправност, у виду постојања аутономне Српске Војводине. Како је велики број Срба у Хабзбуршкој монархији живео на територији Хрватске, Славоније и Далмације, а највећи број у Војној граници, у овим програмским документима се захтева и стварање политичког савеза између Српске Војводине и Троједне краљевине (Хрватске, Славоније и Далмације). Ови су захтеви били бројнији у народним петицијама на почетку покрета. И, Мајска скупштина у Сремским Карловцима је прогласила политички савез са Троједном краљевином. Како у току покрета није било непосредније сарадње са Хрватима, а дошло је и до несугласица око припадности Срема, у каснијим програмским документима, уставним нацртима, се политички савез са Троједном краљевином више не помиње, или се само наговештава његова могућност, на основи уговора.

Кључне речи: Српски народни покрет 1848–1849; Срби у Хрватској, Славонији и Далмацији; Народна захтевања; Уставни нацрти; Мајска скупштина; Савез Српске Војводине са Троједном краљевином.

Проф. др Љубомирка Кркљуш, професор у пензији, секретар Одељења за друштвене науке Матице српске, члан Одбора за изворе српског права САНУ, ljkrkljus@sbb.rs

1. РЕВОЛУЦИЈА 1848–1849. ГОДИНЕ У ЕВРОПСКОЈ ИСТОРИЈИ

Револуција 1848–1849. године била је наставак, односно завршетак велике револуције 1789. године, део континуираног револуционарног процеса у западној и средњој Европи који траје од 1815. до 1849. године, названог западна или атлантска револуција.¹ Мада је после Наполеоновог пораза Бечки конгрес 1815. године успоставио европски поредак, у чијој су основи била два темељна начела: принцип легитимитета и принцип европске равнотеже, тековине велике револуције нису биле заборављене и европски револуционари нису престали да се боре за њих: за слободу, једнака права, укидање феудалног режима, устав, опште право гласа, социјална права.

Оно што се 1848. године јавило као нови, у неким земљама врло снажно наглашен, или чак преовлађујући циљ, била су национална права. Проглашено у Француској револуцији, право народности било је осуђено на Бечком конгресу као револуционарно, истовремено са људским правима. Већ, после 1830. године, револуционарни покрет поделио се, а један резултат те поделе заслужује посебну пажњу: самосвесни национални покрети.² „Националне ватре, пажљиво угашене 1815. године разгореле су се нагло 1848. под дахом демократије и буђења потлачених народа; тако се два нераздвојна начела – народне суверености и права да располажу сами собом, јављају са још већом снагом“.³ Није без разлога револуција 1848. била названа „пролеће народâ“.

Године 1848, национално начело није се подједнако снажно јавило у свим земљама које је револуција била захватила. У сложеном ткиву покретâ Четрдесетосме, сазданом од демографских, политичких, економских, социјалних и идејних процеса којима је Европа у овом периоду била захваћена, национални покрети јављају се у различитим облицима, са различитим програмима – или у облику тежње за уједињењем (немачке земље, Италија), или, пак, као захтеви за одређена национална права и равноправност у виду територијалне аутономије или неких видова државности, у

¹ Ž. Godšo, *Revolucije 1848*, Nolit, Beograd, 1987, 40.

² E. J. Hobsbawm, *Doba revolucije*, Zagreb 1987, 122.

³ S. Calogeropoulos-Stratis, *Le droit des peuples à disposer d'eux mêmes*, Bruxelles 1973, 36; И. Пржић, *Заштита мањина*, Београд 1933, 2–3; Ч. Попов, *Грађанска Европа*, Нови Сад, 1989, 36.

оним земљама где нису постојали услови за остварење амбициознијих и далекосежнијих националних циљева, као што су потпуно ослобођење и стварање независних националних држава. Својствено свим овим покретима, било је схватање да нација и демократија представљају две стране једне медаље, да се национална држава показала као времену примерен оквир и гарант за демократију и парламентаризам.⁴

Идеја националне државе била је нарочито опасна за царевине, „тамнице народа“, јер је принцип народног суверенитета био супротан целокупној структури власти концентрисане у рукама владара. Захтев потлачених народа за сопствене националне државе није значао као у западноевропским државама промене у држави, већ и *побуну* против државе, распад и сецесију.⁵ Дакле, као што закључује Милорад Екмечић, „борба за политичко признање непризнатих нација је одредила и историјски карактер револуције 1848, као и њено опште место у развоју националног покрета код Јужних Словена“.⁶

Суштину револуционарних збивања у Хабзбуршкој монархији је крајем 1848. године са изванредном проницљивошћу уочио тада још веома млади Светозар Милетић, активни учесник у Српском народном покрету и потоњи неприкосновени трибун српског народа у Јужној Угарској. У чланку „Значај покрета у Аустрији“, Милетић је дао своје виђење прилика у Европи у години 1848, покушао да их објасни, да утврди карактер револуционарних процеса који су захватили Европу и Аустрију, не само са становишта тренутних збивања, него и њиховог значаја за будућност Европе и односа међу европским државама.⁷ Чланак сведочи о Милетићевом задивљујућем познавању и разумевању суштине догађаја који су потресали Монархију и тачном предвиђању далекосежних и судбоносних последица ових збивања, не само за српски народ и друге народе Аустрије, него и за целу Европу.

⁴ Н. Šulce, *Država i nacija u evropskoj istoriji*, Beograd 2002, 143.

⁵ *Ibid.*, 147.

⁶ М. Екмечић, *Стварање Југославије 1790–1918*, 1–2, Просвета, Београд 1989, 487 и даље.

⁷ Чланак је штампан у *Наплетку*, бр. 11 од 7. децембра 1848. Објављен је у књизи *Изабрани чланци Светозара Милетића*, Нови Сад 1939, 20–40, и у књизи *Светозар Милетић, Сабрани списи I*, Београд 1999, 130–135.

На почетку, Милетић истиче разлику између догађаја у Француској и у Аустрији. У Француској, ради се о класном сукобу и о борби за политичке слободе, на темељу једнакости и братства свих људи. И у Аустрији, развила се застава слободе, основана на једнакости и братству, али не само појединаца, као грађана, него и свих народа – слободе на темељу народности.

Покрет у Аустрији је значајнији од оног у Француској, јер само слобода заснована на темељу народности може обезбедити свим људима праву слободу и створити у Европи такво, природно стање, у којем ће *народи и државе једно исто бити* (подвукао аут.). Само слобода основана на темељу народности може обезбедити свим појединцима праву и трајну слободу, а у Европи створити могућност постојања националних држава. Слобода се не може делити, слобода појединца не може постојати одвојено од слободе колективитета – народа. Стога, природно је што је борба за праву слободу, слободу засновану на темељу народности, фактора овог века, за државе утемељене на једном језику и једном народном имену, зачета управо у Аустрији.

Као што је из француских покрета произашла идеја слободе, једнакости и братства појединих људи, тако ће из покрета у Аустрији произићи слобода, једнакост и братство свих народа, оно што је од Француза само као задатак бачено у свет. Утолико, покрет у Аустрији и задатак Словена је важнији од француског. Од тога каква ће бити судбина аустријског покрета, од тога да ли ће престати господство немачког и мађарског народа над Словенима и уопште власт једних народа над другима зависи и судбина све Европе и свих њених народа. Од Аустрије, и од тога да ли ће жеље Словена бити испуњене, зависи да ли ће раније или касније због тога доћи до европског рата.

У почетку револуционарних збивања, у току марта и априла 1848. године, захтеви српског становништва у Јужној Угарској имали су претежно социјални карактер: тражене су, солидарно са Мађарима, друштвене, економске, али и политичке промене.⁸ Искључиви ставови руководства мађарског покрета, неспремног да и народностима да она иста права за која су се сами Мађари 1848. борили, брзо су онемогућили заједничку борбу за истоветне циљеве који су на почетку били истакнути, и у српском покрету је превагу добила борба за национална права и националну равноправност.

⁸ А. Раденић, „Суштинска спорна питања питања српског покрета 1848–1849. године“, *Срби и Мађари у револуцији 1848–1849. године*, Београд 1983, 103.

2. СРПСКИ НАРОД У ХАБЗБУРШКОЈ МОНАРХИЈИ

У време пре револуције 1848–1849. године, територија која је на Мајској скупштини у Карловцима 1848. проглашена за Војводину није имала јединствено уређење и није представљала посебну административну јединицу. Делила се на тзв. Провинцијал и на Војну границу. Провинцијал је био уређен по принципу муниципија.⁹ Војна граница је организована на територији потоње Војводине почетком XVIII века, након Карловачког мира 1699. године и утврђивања границе између Аустрије и Турске. Територија која је остала изван Војне границе припала је Бечкој дворској комори и угарским жупанијама.¹⁰ Када је државна граница с Турском стабилизована после рата 1737–1739, укинуте су Потиска и Поморишка војна граница и формиран су крунски дистрикти, Потиски (Бечејски) и Великокикиндски, као својеврсни прелазни облик ка уклапању делова развојачене Војне границе у жупанијски систем.¹¹ У XVIII веку, неколико места је стекло статус слободних краљевских градова, са одређеном аутономијом у односу на околно племство, оличено у жупанијској власти. И у Војној граници, било је градских насеља – војних комунитета који су уживали извесне повластице.¹² Највећи број Срба је живео у Војној граници.

Поред ових области, српско становништво живело је у великом броју и на територији Банске Хрватске и Хрватско-славонске војне крајине, где су Срби средином XIX века чинили једну трећину становништва (448.319). Према попису становништва који је обављен 1857. године, православних (Срба) је у Банској Хрватској било нешто изнад 15 %, а у Војној крајини готово 41 %. Већи-

⁹ Муниципија је било две врсте: жупаније и слободни краљевски градови.

¹⁰ Ј. Савковић, *Преглед постанка, развитка и развојачења Војне границе (од XVI века до 1873. године)*, Нови Сад 1964, 21–22; А. Ивић, 343–346; С. Гавриловић, „Срби у Угарској и Славонији од карловачког мира до аустро-турског рата 1716–1718“, *Историја српског народа*, књ. IV-1, Београд 1986, 56–57, 60; Д. Ј. Поповић, *Срби у Војводини*, I–III, Нови Сад 1959, II, 95–96;

¹¹ Д. Ј. Поповић, *Срби у Војводини* II, 129–130, 136–137; В. Стајић, *Великокикиндски диштрикт 1776–1876*, Нови Сад 1950, 37–43; Ј. Х. Швикер, *Политичка историја Срба у Угарској*, Нови Сад – Београд 1998, 107; С. Гавриловић, „Срби у Угарској и Славонији...“, 210–211.

¹² С. Бачић, *Повеље слободних краљевских градова Новог Сада, Сомбора и Суботице*, Суботица 1995, 61–68; М. Ердужељи, *Историја Новог Сада*, Нови Сад 1897, 446; А. Форишковић, „Политички, правни и друштвени односи код Срба у Хабзбуршкој монархији“, *Историја српског народа* IV-1, Београд 1986, 267.

ну су чинили у Сремској жупанији (59,4 %) и у региментама, Личкој (70 %) и у обема Банским (I 67 %, II 62,2 %). У Петроварадинској регименти, било је 63 % српског становништва.¹³

Једина установа која је обједињавала српски народ, расут на широким просторима Хабзбуршке монархије, у аустријским, хрватским и угарским земљама, била је српска православна црква – Карловачка митрополија. Срби су успели да сачувају духовно-политичко јединство, првенствено преко цркве, школства, па и црквено-народних сабора, а и врховна власт у Бечу их је сматрала за јединствену илирску нацију (*Natio illyrica*). Црква је знатно допринела изграђивању и одржавању развијеног осећања и свести о њиховом духовном (националном, верском, културном и политичком) јединству.¹⁴ Црквено-народни сабори представљали су облик не само духовног, него и својеврсног политичког окупљања српског народа из свих ових крајева. Сабори су били „највиша инстанција у у народном животу Срба у Хабзбуршкој монархији“. На њима, расправљало се о народним, црквеним, културним и политичким потребама.¹⁵

До зближавања Срба и Хрвата у Хрватској и Славонији дошло је десетак година пре револуције, у крилу Илирског покрета. Захваљујући илирској политици која је истакла начело верске трпељивости, посебно према православнима, определивши се за јединствени јужнословенски језик и илирско име, српско грађанство у Хрватској и Славонији није дозволило да остане „по страни

¹³ J. Šidak et. al., *Povijest hrvatskog naroda 1860–1914*, Zagreb 1968, 3–4.

¹⁴ С. Гавриловић, „Стремљења српског народа ка аутономији у хабзбуршкој монархији и Угарској (од краја XVII до средине XIX века)“, *Задужбина*, бр. 10, мај 1999; В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији 1848–1914*, Београд 1991, 11. Ј. Х. Швикер, немачки историчар пореклом из данашњег румунског Баната је још 1880. у својој *Политичкој историји Срба у Угарској (Politische Geschichte der Serben in Ungarn)* о улози цркве у животу српског народа написао: „Срби су један претежно политички народ; њихова политика има изразито *национално обележје*. Све њихове институције, сви њихови обичаји, све њихове навике и сва њихова литерарна остварења имају то особено обележје; и њихова црква је више национална него религијска институција. Видели смо да су Срби после пропасти старог Српског царства и његових земаља само у цркви нашли сигурно упориште свог националног бића.“ (Ј. Х. Швикер, 316.)

¹⁵ Д. Ј. Поповић, *Срби у Војводини II*, Матица српска, Нови Сад 1959, 372.

ни од једне национално-политичке манифестације којом би се тежило буђењу народне свести Срба и Хрвата“.¹⁶

И у српској националној политици, четрдесетих година је почела да се јавља замисао о политичком и државном уједињењу Јужних Словена, као оној фази њиховог политичког развоја која ће уследити након уједињења свих делова српског народа у једном државном оквиру. Ова ће идеја наћи своје место у *Начертанију* Илије Гарашанина 1844. године које је остало до краја постојања српске државе 1918. године темељ њеног националног програма.¹⁷

У току збивања 1848, српска влада је утицала на угарске Србе, тако што су ови упућивани на савез са Хрватима. У настојањима да се са уско српског колосека пређе на шири, југословенски, српска влада је желела да успостави контролу над српским покретом и одстрани обреновићевце из њиховог вођства, да отежа консолидовање мађарске власти у свом суседству, а да притом не доведе у питање своје односе са протекторима – Русијом и Турском.¹⁸

Све су то били разлози због којих се у току Српског народног покрета 1848–1849. године веза са Троједном краљевином помиње у готово свим његовим програмским документима. Оваквим политичким савезом требало је првенствено да буду обухваћени сви Срби у Монархији.

3. ВЕЗА СА ТРОЈЕДНОМ КРАЉЕВИНОМ (ХРВАТСКОМ, СЛАВОНИЈОМ И ДАЛМАЦИЈОМ) У ЗАХТЕВАЊИМА СТАНОВНИШТВА МАРТА И АПРИЛА 1848. ГОДИНЕ

У документима Српског народног покрета, била је садржана мање или више прецизна и разрађена концепција о уставном уређењу Војводине, о њеном положају у склопу Хабзбуршке монархије и њеним политичким и другим везама и односима са другим земљама у оквиру царевине. Схватања о државноправном статусу и уређењу Војводине појављивала су се у различитим форма-

¹⁶ С. Гавриловић, „Учешће Срба у друштвеном и политичком животу Хрватске и Славоније у првој половини XIX века“, *Глас CCCLIV, САНУ*, Одељење историјских наука, књ. 6, Београд 1988, 1–15.

¹⁷ Р. Љушић, *Књига о Начертанију*, Београд 1993, 9, 98.

¹⁸ *Преписка Илије Гарашанина*, Књига I, 1839–1849, Београд 1950, 165; С. Гавриловић, „Срби у револуцији 1848–1849“, *Историји српског народа V-2*, Београд 1981, 54.

ма: захтевањима, петицијама становништва, званичним актима српских власти изграђених у току револуције, новинским чланцима, студијама историјског и државноправног карактера и уставним нацртима различитог порекла, приватног и званичног.

У првој фази покрета, нарочито месеца марта, преовлађивала је социјална борба – борба против феудализма, за укидање кметства и установљење политичких и економских слобода, али се и тада, а временом све наглашеније и прецизније, формулишу и политички захтеви, чији је основни циљ био обезбеђење права српског народа и српска аутономија, те су одлуке Мајске скупштине само коначно уобличиле оно што је у захтевањима углавном већ било садржано.¹⁹

У *Захтевањима Сремскокарловачке општине*, 2. априла 1848, као главни циљ истакнуто је очување *имена и језика српског*. Тражи се, успостављање устава Троједне краљевине, подразумевајући ту: народну независност, једнакост сталешких заступника, слободу штампе, вероисповести, образовања и говора, одржавање сабора, независну владу одговорну сабору, једнакост грађана пред законом, јавност и усменост судског поступка, поротно суђење и одговорност судије. Захтева се, и једнакост сношења пореских и других обавеза, укидање феудалних дажбина, организовање народне гарде, увођење народног језика у школе и управу.

С обзиром на припадност Карловаца Петроварадинској регименти, односно Хрватско-славонској војној граници, поменуто је на првом месту уређење Троједне краљевине. Даље, за српски народ се тражи: право избора војводе, при чему се опширно наводе историјски подаци о српским старешинама и привилегијалним правима која се на то односе. Најважнија тачка је захтев да се оснује Српско војводство (деспотовина) у коју би ушли Срем, Банат (са Кикиндским дистриктом), Бачка (са Бечејским дистриктом и Шајкашким батаљоном) и Барања, деспотовина Стевана Штиљановића, подразумевајући под овим територијама и провинцијалне делове и Војну границу. Захтева се да се Срби називају својим народним српским именом, а не грчко-несједињени. Војвода треба да буде Србин православне вере, изабран на земаљском сабору Троједне краљевине. На истом сабору, изабраће се и бан, без обзира на вероисповест; бан ће бити председник, а српски војвода потпредседник сабора.

¹⁹ А. Раденић, 103.

Будућа независна влада, одговорна сабору Троједне краљевине, треба да се састоји од половине представника српског народа. Поред овог сабора, и српски народни сабор, нужан у првом реду ради везе с народом православне вере који живи у аустријским земљама, држаће се сваке године и бавити претежно црквом, школама и образовањем и народним фондовима. Његов председник биће војвода, а потпредседник карловачки архиепископ. Круг надлежности народног сабора треба да се узакони од стране сабора Троједне краљевине и одговарајућих органа аустријске царевине.²⁰

И, у *Захтевањима Србаља-граничара у Немачко-банатском нуку*, 16. априла, истиче се на првом месту захтев да се законом призна и обезбеди српско име, народност и језик, који треба да се примењује у свим њиховим јавним, судским, војним, црквеним и школским делима. Захтева се избор српског војводе, оснивање Српског војводства (деспотовине) у које ће ући Срем, Банат са Кикиндским дистриктом и одговарајућим делом Војне границе, Бачка са Бечејским дистриктом и Шајкашким батаљоном и Барања. Ради јединства језика и народности, Војводство треба да буде у вези са Троједном краљевином, са којом ће имати заједничку независну владу, састављену од половине чланова православне вере. Војвода мора бити Србин православне вере, војничког чина, изабран од стране народних представника.

Тражи се, установљење српских магистрата, с позивом на привилегије Леополда I. Народни сабор треба да се држи сваке друге године, његов председник биће војвода, а потпредседник карловачки архиепископ. Бан Троједне краљевине треба једном да буде Хрват, а следећи пут Србин православне вере.²¹

И, у *Захтевањима Тителске општине*, 28. априла, се на прво место истиче признање српског имена, народности и језика у свим њиховим јавним, политичким, судским, војним, црквеним и другим пословима. Захтева се право избора војводе (деспота). У Српско војводство (деспотовину) спадаће Срем, Банат с Кикиндским дистриктом, Бачка с Бечејским дистриктом и Шајкашким батаљоном и Барања, провинцијални делови и територија Војне границе. Војводство, због језичког и народног јединства, треба да буде у вези са Троједном краљевином и да заједно с њом има независну и одговорну владу, чију ће половину чинити Срби. Војвода ће

²⁰ *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848–1849*, (у даљем тексту *Грађа*), Београд 1952, 122–124.

²¹ *Грађа*, 177–179.

бити Србин православне вере, а бираће га народни представници. Сабор треба да се држи сваке године, председник ће му бити војвода, а потпредседник карловачки архиепископ.²²

Посланици граничарског становништва са територије Петроварадинске регименте израдили су 30. априла *Захтевања Србаља Петроварадинске регименте*. На првом месту, захтева се народна независност, заступљеност народа на земаљском сабору на темељу једнакости без разлике сталежа и вере, одржавање земаљског сабора сваке године. Тражи се независна влада одговорна сабору.

Захтева се избор војводе, војничког чина. У Српско војводство спадају Срем, Банат, Бачка и Барања са дистриктима и Војном границом. Војвода ће бити Србин православне вере изабран од народних представника на сабору Троједне краљевине. Ради језичког и народног јединства, Војводство треба да буде у вези са Троједном краљевином, с којом ће имати заједничку владу, чију половину ће чинити припадници православне вере. Тражи се употреба српског народног имена. Српски народни конгрес састајаће се сваке године, његов председник биће војвода, а потпредседник карловачки архиепископ. Надлежност конгреса треба да се узакони на сабору Троједне краљевине и код одговарајућих државних тела аустријске монархије.²³

Опширне *Жеље Србаља Панчевачких* значајне су по свом обиму и великом броју детаљно образложених захтева. Као свој циљ и задатак, на почетку истичу обезбеђење народности и вере. Објашњено је шта се разуме под народношћу: „народност састоји се у језику и полезном занимању народном: књижевству, песмама, музици, носиву и нешкодљивим обичајима. Обезбедићемо и на вечност утврдити народност: *масом народа*; дакле сојузом народа Срб. у држави Аустр. и међу собом и са Троједном краљевином; *реда државног светињом, облагорођењем* народа моралним“. У погледу савеза са Хрватима, стоји да се Банат, Бачка, Барања и Срем не могу спојити другим начином, ни историјским ни по симпатијама народа, него политичким савезом, стављањем под једног народног поглавара, који би био из грађанства слободно биран и изједначен са хрватским баном – деспота. И бана и деспота, треба да бира народ и потврди цар. Они ће бити одговорни својим таблама (домовима) и државном сабору; круг надлежности добијаће од

²² *Грађа*, 230–231.

²³ *Грађа*, 241–243.

народа и краља. Обе стране, деспотовина и бановина имаће своју сопствену таблу, за источну и западну цркву, а обе табле заједно сачињаваће сабор, који ће се окупљати сваке године на позив поглавара сваке табле, који ће наизменично председавати. Тако ће постојати потпуни савез Деспотовине и Бановине под једним сабором, уставом, владом и угарском круном. Државни сабор надлежан је за законодавство и друго. Табле су надлежне за школу, литературу, манастире, фондове, уређење табле и сл. Црквени послови остављају се црквеном синоду. Доживотни чланови у државном сабору су архиепископи обеју цркава, по старешинству чина и наименовања и министри, а каноници се изједначују са архимандритима.

Под насловом *Реда државног светост, Устав*, опширно се излаже организација државе. На њеном челу је независна влада, изабрана од обају народа, једнаким бројем гласова, потврђена од цара и одговорна државном сабору. Чиновници морају бити бирали од домаћег становништва, не искључујући ни Немце ни Мађаре. Војне положаје даваће краљ и министар рата, а грађанске сами грађани, државни сабор и поједине табле. Седиште сабора и табли да буде у Осеку. Краљевина треба да буде подељена на жупаније; жупане ће бирати народни сабор, Под њима ће стајати народни кнезови, под овима ће бити месне управе. Бан и деспот заповедају жупанима, а ови кнезовима. Чиновници ће бити пристојно снабдевени и плаћени. У сваком месту, биће устројене две врсте општина: мирска и црквена.

Први посао државног сабора биће доношење устава, на основу слободе, правде и братске једнакости за све народе и све хришћанске вере у држави. Даље, зидање цркава, школа, епископских дворова обезбедиће се на једнакој основи, било из државе или епископске касе, какво треба да буде и издржавање парохијалног свештенства и учитеља. Српска народност биће призната, а вера названа источно-православна. Српски језик и ћирилица постаће дипломатични језик. Изрећи ће се потпуна слобода за све вероисповести, а изједначиће се и плата и приходи свештенства. Свим народним заједницама обезбедиће се потпуна слобода у месним пословима, судници, цркви, школи, свој језик употребљавати и народност чувати. Војводу ће бирати свака страна за себе, а потврђивати цар; он је чисто војно лице и биће потпредседник у својој табли, а у случају потребе намесник бана и деспота.

У случају да се већина народа определи за савез с Мађарима или се према географском положају половина народа определи

за савез с Мађарском, а део се споји са Хрватском, предлаже се: да деспот изабран од народа буде поглавар, народни и црквени послони да се оставе народном сабору, а закони да се инартикулишу; да се установи једнакост вероисповести и народности; на државном сабору да се ништа не почиње ни завршава без Срба; да се у целој Деспотовини утврди српски језик и узакони по привилегијама; да се то одмах спроведе у дело и да се отклони занемаривање Срба када се ради о високим звањима.²⁴

* * *

Захтевања српског становништва у току трајања Српског народног покрета 1848–1849. године потицала су претежно са територије Војне границе. Покрет је и касније обухватао углавном територију Границе. Ова околност је утицала, свакако, на њихову садржину и то не само када се радило о устројству Границе и њених установа, граничарском животу и њиховим теретима, него и питањима друге врсте, везаним за статус и уређење будућег Српског војводства.

Бројне петиције предвиђале су савез Војводства са Троједном краљевином. Потреба овог државног савеза образлагана је „јединством језика и общче наше народности“. Мада се говори најчешће о савезу, појединости његове организације које се у захтевањима помињу имају обележја много чвршће заједнице. Оваква, чвршћа веза са Троједном краљевином предвиђа се нарочито у захтевањима становништва из оних делова Војне границе, који су били у саставу Хрватско-славонске границе: заједнички сабор, или земаљски сабор Троједне краљевине у којем ће народ бити равноправно заступљен, без обзира на веру и сталеж. Српског војводу бираће земаљски сабор Троједне краљевине. Исти сабор бираће и бана; бан ће бити председник, а војвода потпредседник сабора. Половину владе, одговорне сабору, чиниће Срби.

Сабори, државни и народни (црквени) помињу се у већини захтевања. У погледу надлежности народног сабора предвиђа се да ће решавати „дела целости народа тичућа се“.²⁵ Круг његове делатности и начин рада утврдиће први следећи сабор, да би потом то

²⁴ Архив Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима, фонд Српски народни покрет (у даљем тексту АСАНУК, СНПок), кут. 2, 171; Ауторство овог елабората М. Томандл приписује дру Константину Пеичићу (М. Томандл, „Улога др-а Константина Пеичића у српском покрету 1848–1849. године“, *Зборник МС за друштвене науке* 18/1957, 58–60).

²⁵ *Грађа*, 87.

било и дијетално инартикулисано, односно узаконено на сабору Троједне краљевине и код органа аустријске царевине. Сабор треба да се састаје редовно, претежно се помиње заседање сваке године; председник треба да буде војвода, а потпредседник карловачки архиепископ. Конгрес треба да се одржава у Новом Саду. Захтеви који се односе на сабор углавном не прецизирају довољно његову надлежност, али је ипак приметна тежња да се она прошири, у односу на дотадашњу његову црквено-школску надлежност. Сабор треба да добије законодавну власт: „Наш сабор да за наше земље сву закониту силу има и за народ у њему обитавајући, и на обштем земаљском сабору да се у призреније узме“.²⁶ Државни сабор Троједне краљевине треба да се преобрази, да од сталешког сабора постане представничко тело, изабрано „на темељу једнакости без разлике сталежа и вере“.²⁷ И у *Жељама Србаља панчевачки* се у надлежност сабора уводи: „законописање“.²⁸

Захтевања су се најчешће колебала у погледу карактера и надлежности сабора, односно измиривала су обележја и надлежност црквеног конгреса и народног представништва. Тако би, по неким захтевањима, војводу бирали сви православни Срби са територије Монархије, дакле, и из крајева који су се налазили изван оних територија које ће обухватити Српска Војводина.

Извесна веза са Троједном краљевином, без прецизнијег утврђивања њеног карактера помиње се у захтевањима становништва Немачко-банатске регименте. Као разлог се наводи јединство народа. У овим се политичким документима још не уочава прецизно на шта су њихови творци мислили: на јединство српског народа који је живео на тим територијама, или се, пак, под јединством подразумевало јединство, сродност, српског и хрватског народа. Мада се у политичким документима насталим у каснијем времену јављају ставови о националном јединству српског и хрватског народа, ипак је у ово време преовлађивало схватање да се ради о два сродна народа. Према томе, првенствена сврха жеље да се оствари савез Троједне краљевине и Српске Војводовине била је да се они чвршће повежу са Србима у другим деловима Монархије и да се обезбеди равноправност Срба у хрватским земљама са Хрватима.

²⁶ *Грађа*, 229.

²⁷ *Грађа*, 122.

²⁸ АСАНУК, СНПок, кут. 2, 17.

5. МАЈСКА СКУПШТИНА О САВЕЗУ СА ТРОЈЕДНОМ КРАЉЕВИНОМ

Под притиском омладине и бројних изасланстава српског становништва из разних места Бачке и Срема, карловачки митрополит Јосиф Рајачић заказао је народну скупштину, али мађарске власти нису допустиле одржавање народног сабора него само црквеног конгреса. Скупштина је одржана 1/13. и 3/15. маја у Сремским Карловцима. Била је састављена од опуномоћених представника „целога у Хрватској, Славонији, Бачкој, Банату и осталој Унгарији живећег српског народа по репрезентативној системи“. Поред изабраних депутата за црквени конгрес, било је присутно много света из свих српских земаља Монархије, из Србије и Црне Горе – десет до петнаест хиљада људи, сељака, грађана, граничара, свештених лица.²⁹ Многи изасланици из Хрватске нису на скупштину стигли због кратког времена.

У говору који је одржао отварајући скупштину, митрополит Рајачић је истакао да сви народи траже своја природна права: „народност, језик, самосталност, вера, завичај, слобода мислити и мисли своје словом или писмом другима саобштити [...] И Србин, дакле, мора сва своја природна, политическа и верозаконна права, била она изгубљена или отета, натраг добити и уживати“.³⁰

Скупштина је за патријарха изабрала митрополита Јосифа Рајачића, а за војводу Стевана Шупљикца, пуковника Огулинске регименте, који се у то време налазио на италијанском ратишту.³¹ Најважније своје одлуке, скупштина је донела 3/15. маја: Српски народ проглашен је за слободан и независан под домом аустријским и општом круном угарском. Проглашена је Српска Војво-

²⁹ Д. Павловић, 323-324; *Грађа*, 299; J. Thim, *A magyarországi 1848-49-iki szerb fölkelés története* I–III, Budapest 1930–1940, II, 221, 238–239; К. Петровић, „Карловци у 1848/1849. години“, *Зборник Матице српске*, Серија друштвених наука 3, Нови Сад 1952, 110. По извештају карловачког војног судије и градоначелника Штајгера било је присутно округло 10.000 људи. (Wiener Kriegs-Archiv, *Slaw-Syrmisches General-Komm*, Fasz.132, Nr. 485, према S. Werni, *Die Wojwodina 1848-1860 als nationales und staatsrechtliches Problem*, Wien 1981, 96) Ђорђе Стратимировић наводи у својим успоменама да је било више од 20.000 учесника на скупштини. (General von Stratimirović, *Was ich erlebte, Erinnerungen von ihm selbst aufgezeichnet und herausgegeben von seiner Tochter*, Wien, Leipzig 1911, 33).

³⁰ *Грађа*, 255–256.

³¹ J. Thim, II, 195, 220–222; Д. Ј. Поповић, 242.

довина у коју улазе Срем с Границом, Барања, Бачка с бечејским Диштриктом и Шајкашким баталионом и Банат с Границом и Диштриктом Кикиндским.

Даље, „Као што ниједно тело наравном свом опредељењу складно развити се не може кад су му удови раздељени и као што ниједан уд тела није на корист, него управо на штету ако није на свом природном месту, тако ниједан разкомадани народ не може се ни материјално, ни душевно, ни политично развити и довољно изобразити док се у један народ не стопи и једно државно тело на темељу слободе и савршене једнакости не оснује, зато:

4. Политични савез Војводине Србске с троједном краљевином Хрватске, Славоније и Далмације на темељу слободе и савршене једнакости признаје, с тим да се условија овога савеза на истом темељу израде и у живот приведу.

Држећи да је нужно да се на начелима изречене слободе, независности и државног савеза Војводине Србске са троједном краљевином Хрватске, Славоније и Далмације под Круном угарском наша међусобна одношења определе, наименовао је Народни собор:

5. Један одбор, дајући му власт пуну у име народа устав предречени одношења израдити и за потврђење народном собору предложити, све нужно и потребно за постигнуће горе изречене цели и намере располагати, народни собор у свако доба по потреби и околностима времена сазвати и један постојани одбор од неколико лица између себе изабрати који ће непрестано овде се бавити, жеље народа и тегобе примати и за Народни собор у ред доводити.“³²

* * *

Проглашење слободе и независности српског народа и оснивање Српске Војводине најважније су одлуке Мајске скупштине.³³ У народним захтевањима пре Скупштине, учавало се колебање између персоналног и територијалног принципа политичког организовања српског народа, а у одлукама Мајске скупштине преовлађивао је овај други, иако не сасвим доследно. Наиме, мада је Мајска скупштина представљала у пуном смислу речи једну масовну народну скупштину, она се, настојећи да тиме очува свој

³² *Грађа*, 257–259.

³³ Засебну територију, где би живели под управом сопствених власти, Срби су тражили у два маха: на саборима у Баји 1694. и у Темишвару 1790. године.

легитимитет прогласила за сабор, на којем су по српским привилегијалним правима имали право да учествују представници Срба православне вероисповести у целој Хабзбуршкој монархији. Обојица високих достојанственика изабраних на Мајској скупштини – патријарх Јосиф Рајачић и војвода Стеван Шупљикац били су Срби пореклом из хрватских земаља, а нису потицали из оних области које су проглашене за територију Српске Војводине.³⁴ Поред њих, и многи други истакнути учесници у Српском народном покрету 1848–1849. били су пореклом из хрватских крајева. С друге стране, најважнија одлука Мајске скупштине била је она којом је народ проглашен за слободан и независан, на јасно одређеној *територији* (подв. аут.) Српске Војводине.

У образложењу одлуке о савезу са Троједном краљевином, истиче се као разлог и основ тога савеза потреба да се уједини раскомадани народ, али то није било детаљније разрађено. У захтевањима је тачка о савезу Војводине са Троједном краљевином објашњавана „јединством језика и обшче наше народности“. Иако овде није довољно изричито наведено мисли ли се о јединству српског народа, или јединству Срба и Хрвата, може се претпоставити да се мислило и на једно и на друго. Српска влада је преко својих емисара подстицала овај савез, гледајући у њему језгро једне будуће федерације Јужних Словена.³⁵

Петом тачком основан је Одбор, као нека врста извршног органа који је требало да изради предлог устројства односа Војводине са Троједном краљевином и поднесе га сабору на одобрење. Одбор је, такође, овлашћен да у свако доба, а по потреби, сазове народни сабор и да изабере један стални („постојани“) одбор, који ће перманентно заседати у Карловцима, примати народне молбе и захтеве и припремати их за скупштину. У Одбор је на самој скупштини именовано 50 чланова, међу којима је било представника и из Загреба, Осијека, Винковаца, Вуковара, Петриње и Карловца, даље из Пеште, Будима и Чобанца. Места из којих су били чланови Одбора показују да је њихов избор био извршен према прописима који су важили за црквени сабор, па су у Одбор ушли представници из свих српских крајева.³⁶ И овај избор показује колеба-

³⁴ Ј. Рајачић рођен је у Лучанима, у Лици, а С. Шупљикац у Петрињи. Ову чињеницу истиче и В. Крестић. (В. Крестић, 11)

³⁵ М. Екмечић, *Стварање Југославије 1791–1918*, I, Београд 1989, 509–511.

³⁶ Имајући у виду ову противречност, Јован Суботић и Ђорђе Стојаковић су обавестили патријарха и своју, пештанску, општину, да, с обзиром на то да

ње између двају принципа: у Одбор су именовани представници крајева који су остали ван Војводине.

Све је то био природни израз времена и прилика – Мајска скупштина била је народна скупштина, а не црквени сабор. Кроз њу је проговорио један снажан револуционарни занос. Маса људи – представника народа из многих крајева изразила је своје жеље. Одлуке скупштине изразиле су основне захтеве и вољу народа. Исто тако, имајући у виду прилике у којима се то збивало, разумљиво је што је све ипак још увек било, без обзира на доктрине и принципе грађанског друштва и грађанских револуција који су тако одлучно истицани, чак и од стране самог митрополита и других црквених људи, чврсто везано за привилегије као једини правни основ положаја српског народа у Монархији. Отуда, учесници скупштине, иако потпуно свесни њене формалне незаконитости, ипак осећају потребу да Мајску скупштину прогласе за сабор и да је на тај начин учине легитимном.

Везаност за привилегијалне основе, али и нова начела која су руководила скупштину покушао је да у свом спису о скупштини објасни један од њених активних учесника, тада протосинђел, а касније епископ пакрачки Никанор Грујић: „Ми нисмо основали захтевања наша, нити ји оснивамо на праву историјском [...] нама су привилегије наше утолико само за основ служиле у послу нашем, што смо по њима могли слободно први корак учинити у самосталном нашем животу и њега оправдати. У осталом ово више нису времена историјски права и привилегија, ово су времена народности, у којима се самосталност на природном праву народа [...] оснива и потврђује [...]“.³⁷

Ни у припремама скупштине, ни у време њеног одржавања није у свим најважнијим питањима владала потпуна једнодушност.

Пешта није на територији прокламоване Војводине они не могу више бити њени представници, те су од тада учествовали у раду Одбора као приватна лица. (АСАНУК, СНПок, кут 6, бр. 724/848; Ј. Суботић, 88). Као пештански депутат Одбор је напустио одмах и Јаша Игњатовић, али не само из овог разлога, територијалног представништва, него и због неслагања с развојем догађаја. (Ј. Игњатовић, 151). Јован Ристић наводи да је у Одбору било чланова из Србије: Дим. Матић, К. Бранковић, Срђ. Николић, Илија Захаријевић. Наводи да је било и других, који су изабрани, али нису учествовали у раду Одбора. (Ј. Ристић, *Спољашњи одношаји Србије новијега времена*, Прва књига 1848–1860, у Београду 1887, 16–17).

³⁷ Н. Грујић, *Наставак српске скупштине 1-га и 3-га маја 1848 у Карловци држане*, Београд 1849, 33.

Многи угледни Срби сматрали су одлуке које су донесене, за пре-нагљене, нереалне и опасне. Јован Хаџић је сматрао да је погрешно да се будућа политика српског народа везује за хрватску политику, пре него што хрватски сабор о томе заузме своје гледиште. Замерао је патријарху што је напустио „чисто српско народно подножје“ на којем су до тада обојица заједнички радили и ступио у савез са Хрватима без услова. Зато је после скупштине положио свој мандат и вратио се кући.³⁸

У погледу саме организације власти, могло би се рећи да су одлуке Мајске скупштине биле чак оскудније од захтевања, која су осим народне независности и самосталности, територије Војводине, односа са Троједном краљевином, патријарха и војводе садржавала и друга решења неких важних питања државне организације. У одлукама Мајске скупштине нема говора ни о грађанским правима и слободама, укључујући овамо и најважније – оно што је био основни захтев свих револуционарних покрета у Монархији – укидање феудалних односа. То није била последица напуштања захтева за друштвене промене од стране српског народа, нити трајног претпостављања нације слободи. Околности су приморале Србе да на прво место истакну захтев за националну и политичку самосталност. Ђуро Даничић је о томе рекао: „Слобода се може кад год добити кад се изгуби, али кад се народност изгуби никад се не може добити. Народност може без слободе опстати на свијету, али слобода без народности не може се ни помислити. Јесте ли ви слободан човек ако нисте Србин? [...] У Маџарској има данас слободе, али само за Маџаре“.³⁹

6. САВЕЗ ВОЈВОДИНЕ И ТРОЈЕДНЕ КРАЉЕВИНЕ У УСТАВНИМ НАЦРТИМА

У првој фази покрета, неки основни елементи положаја Војводине били су садржани у захтевањима становништва. Мајска скупштина је поставила основе државноправног статуса Војводине и њеног уређења: означила је територију, утврдила везу са Угарском и Аустријом и савез са Троједном краљевином, васпоставила

³⁸ М. Кићовић, *Јован Хаџић (Милош Светић)*, Нови Сад 1930, 178–179.

³⁹ *Грађа*, 216. Доста касније Светозар Милетић је волео да цитира готово истоветну мисао једног познатог мађарског политичара, Пала Нађа: „Изгубљену уставну слободу може народ у успешним околностима повратити, изгубљену пак народност никад ни довека“.

највиша достојанства у Војводини, војводу и патријарха и основала Главни одбор.

Одлуке Мајске скупштине наишле су на двору на негативан пријем. С новом мађарском владом, дошли су српски представници у сукоб још пре скупштине. Незадовољна развојем догађаја у Војводини, мађарска влада је предузимала енергичне мере да сузбије српски покрет, а одлуке Мајске скупштине само су убрзале избијање рата. Ово време, када су Срби били бунтовници и за двор и за Мађаре није пружало повољне услове да се приступи разради одлука Скупштине. Ипак, први потпунији концепт о државноправном положају Војводине и њеном уређењу настао је управо тада. Погледи на организацију власти, однос са Троједном краљевином и положај у склопу Угарске, садржани су у три списка аутора са иницијалима Ј. С.⁴⁰

У првом спису, аутор сматра да треба да се оствари веза између Српске деспотовине и Троједне краљевине, јер је то у интересу целе угарске државе, као и ових, сродних народа.⁴¹ У другом спису, говори се детаљније о овом савезу. Војводство српско и Троједна краљевина треба да се уједине. Бан ће бити уједно и војвода српски. Бан и војвода треба наизменично да буду католик и православлац. И влада, и ниже власти треба да буду састављене од једнаког броја припадника обеју вероисповести. Тамо где је већина Срба, постојаће првенство ћирилице у настави и званичном саобраћају, док не дође до споразума о једном писму у званичном и пословном језику.⁴² У свом трећем, најопширнијем спису, аутор не пише о савезу са Троједном краљевином, са следећим образложењем: „О ’савезу’ Србског Војводства с Троједном краљевином Далмације, ’Рватске и Славоније нисам ништа у овом Пројекту рекао, из узрока што је саветно, да се најпре исто Војводство законом установи и устроји, а и за Троједну краљевину јошт многе ствари, које су тамо у вопросу, очисте и доврше, па тек

⁴⁰ Два списка, *Глас родољубца Србљима на народној скупштини од 1. и на собору од 15. маја ове године 1848 године* и *Још један глас родољубца Србљима на скупштини од 1. и на собору од 15. маја о. г.*, начињена су на самом почетку покрета, још пре Мајске скупштине, а трећи *Глас умјерености једног родољубца о том, чим би се Аустријско–Унгарски Србљи данас задовољити могли.*

⁴¹ Љ. Кркљуш, *Пројекти устава за Војводовину Србију настали у току Српског народног покрета 1848–1849*, Нови Сад 2006, 49.

⁴² *Ibid.*, 51–52.

после да се подробно о том пожеланом савезу између једнородне и једнокрвне браће мисли и ради, па и уради“.⁴³

Следећи период био је обележен фактичким изграђивањем српске власти у Војводини и ратом са Мађарима. У њему, готово и да нема покушаја формулисања уставног положаја Војводине. Најбројнији уставни нацрти јављају се почетком 1849. године, условљени променама ситуације у Монархији као целини, с једне стране и, с друге стране, као логичан израз потребе да се изграђеној и делотворној организацији власти да и коначна правна форма. Међу њима, највећу пажњу заслужују два Милетићева чланка, објављена крајем 1848. и почетком 1849. године у листу демократске интелигенције *Напредак*, у којима излаже своје погледе на целокупно устројство Монархије и положај Српске Војводине.⁴⁴ Мада нису били срочени у облику правог уставног нацрта, они садрже све битне елементе једног уставног нацрта. Поред ових чланака, у току 1849. настала су два обимнија уставна нацрта: *Проект устава за Војводину србску са државословним приметбама* Стефана Радичевића и *Нацрт Устава за Војводину Србију* који је по патријарховом налогу начинила комисија 9. марта 1849. године.

Ни Милетић у својим чланцима, ни Стефан Радичевић у свом веома обимном пројекту (216 чланова) не помињу савез са Троједном краљевином. Нацрт Устава за Војводину Србију о њему говори у Глави III, *О одношењу Војводине к другим државама Царевине*, у § 16: „Свезу између Војводине Србије и Краљевина Хрватске, Далмације и Славоније определиће узаимни уговор“.⁴⁵

Који су били разлози да се у овим уставним нацртима изостави питање савеза Војводине и Троједне краљевине, о којем је одлуку донела Мајска скупштина?

* * *

Питање политичког савеза између Срба и Хрвата играло је значајну улогу у изградњи њихове самосталне државности. Савез који је био прокламован на Мајској скупштини потврдио је касније и Хрватски сабор, мада га нису сви једнако тумачили, нити једнако ценили његову сврху. Једни су у њему гледали савез за заједничку акцију, конзервативно крило средство да се спречи уну-

⁴³ *Ibid.*, 64.

⁴⁴ *Ibid.*, 80–98.

⁴⁵ *Ibid.*, 149.

трашњи иредентизам Срба и Хрвата у два аутономна државна Хабзбуршког царства, а демократска левица и образовани свет га је тумачио као политички и народни савез, видећи у њему значајан инструмент за нову југословенску нацију.⁴⁶

Хрватски сабор је прихватио одлуку Мајске скупштине о савезу са Хрватском. Како констатује М. Екмечић, највиши домет овог прокламованог савеза била је чињеница да је патријарх Рајачић био тај који је свечано усталичио бана Јелачића 5. јуна 1848. у Загребу.⁴⁷

Када су започели оружани сукоби између Срба и Мађара јуна 1848. године, Срби су очекивали помоћ од Србије и Хрвата. Међутим, бан Јелачић оклевао је да као српски савезник крене у рат против Мађара. Несугласице су настале и око припадности Срема. По одлуци Хрватског сабора од 24. маја, Срем је био признат за саставни део Српске Војводине.⁴⁸ Главни одбор је у Срему почео да уводи нове народне власти, а бан Јелачић је намеравао да врати протеране официре и жупанијске власти. Мада се Банско веће у Загребу сматрало за савезника српских власти, тешко се мирило са оснивањем српских органа на територији која је дотле припадала историјској Краљевини Славонији, а преко ње Троједној Краљевини, односно банској власти.⁴⁹ Јелачић је и отворено негирао српску власт. Шидски пододбор је известио Главни одбор да је бан на скупштини у Илоку „јавно противу Глав. одбора говорио: 'Какав Одбор, какав патријарх, какав војвода и војводина, кад је Срем част Бановине'...“.⁵⁰

Захваљујући оваквој Јелачићевој политици, „одбор је морао да прихвати компромисна решења и да се заустави негде на три четвртине пута у разбијању Војно-граничарске организације и ликвидирању феудалне жупаније“.⁵¹

Подршка хрватских политичких кругова српском народном покрету свела се само на моралну подршку демократске струје у Хрватској. До непосредне помоћи у људству и оружју није дошло,

⁴⁶ М. Екмечић, 1, 516, 520; Р. Корунић, *Jugoslavizam i federalizam u hrvatskom nacionalnom preporodu 1835–1875*, Globus, Zagreb 1989, 96.

⁴⁷ М. Екмечић, 1, 524–525.

⁴⁸ *Грађа*, бр. 281.

⁴⁹ С. Гавриловић, *Срем у револуцији 1848–1849*, Београд 1963, 75, 354.

⁵⁰ АСАНУК, СНПок, кут. 11, св. III.

⁵¹ С. Гавриловић, *Срем у револуцији*, 170–198, 354.

те су Срби у Јужној Угарској помоћ потражили у Србији. У помоћ су им дошли бројни добровољци, који су учествовали у биткама и знатно допринели српским војним успесима.

Стога, разумљиво је што у програмским документима из последње фазе покрета, уставним нацртима, насталим почетком 1849. године савез са Хрватском више нема оно место које је имао на почетку покрета.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

1. Архив Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима, фонд Српски народни покрет, кут. 2;
2. Бачић, Славен, *Повеље слободних краљевских градова Новог Сада, Сомбора и Суботице*, Суботица 1995;
3. Werni, Sebastian, *Die Wojwodina 1848-1860 als nationales und staatsrechtliches Problem*, Wien 1981;
4. Wiener Kriegs-Archiv, *Slaw-Syrmisches General-Komm*, Fasz. 132, Nr. 485;
5. Гавриловић, Славко, „Срби у револуцији 1848–1849“, *Историји српског народа V-2*, Београд 1981;
6. Гавриловић, Славко, „Срби у Угарској и Славонији од карловачког мира до аустро–турског рата 1716–1718“, *Историја српског народа*, књ. IV-1, Београд 1986;
7. Гавриловић, Славко, „Стремљења српског народа ка аутономији у хабсбуршкој монархији и Угарској (од краја XVII до средине XIX века)“, *Задужбина* 10/1999;
8. Гавриловић, Славко, „Учешће Срба у друштвеном и политичком животу Хрватске и Славоније у првој половини XIX века“, *Глас CCCLIV, САНУ*, Одељење историјских наука, књ. 6, Београд 1988;
9. Гавриловић, Славко, *Срем у револуцији 1848–1849*, Београд 1963;
10. General von Stratimirović, *Was ich erlebte, Erinnerungen von ihm selbst aufgezeichnet und herausgegeben von seiner Tochter*, Wien, Leipzig 1911;
11. Godšo, Žak, *Revolucije 1848*, Nolit, Beograd 1987;
12. *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848–1849*, Београд 1952;
13. Грујић, Никанор, *Наставак српске скупштине 1-га и 3-га маја 1848 у Карловци држане*, Београд 1849;
14. Екмечић, Милорад, *Стварање Југославије 1790–1918*, I-II, Просвета, Београд 1989;
15. Ердјухељи, Мелхиор, *Историја Новог Сада*, Нови Сад 1897;
16. *Изабрани чланци Светозара Милетића*, Нови Сад 1939;
17. Кићовић, Миращ, *Јован Хаџић (Милош Светић)*, Нови Сад 1930;

18. Крестић, Василије, *Историја Срба у Хрватској и Славонији 1848–1914*, Београд 1991;
19. Кркљуш, Љубомирка, *Пројекти устава за Војводину Србију настали у току Српског народног покрета 1848–1849*, Нови Сад 2006;
20. Когуніс, Петар, *Jugoslavizam i federalizam u hrvatskom nacionalnom preporodu 1835–1875*, Globus, Zagreb 1989;
21. Љушић, Радош, *Књига о Начертанију*, Београд 1993;
22. Милетић, Светозар, *Сабрани списи I*, Београд 1999;
23. *Напредак*, бр. 11, од 7. децембра 1848;
24. Петровић, К., „Карловци у 1848/1849. години“, *Зборник Матице српске, Серија друштвених наука 3*, Нови Сад 1952;
25. Попов, Чедомир, *Грађанска Европа*, Нови Сад, 1989;
26. Поповић, Душан Ј., *Срби у Војводини, I–III*, Матица српска, Нови Сад 1959;
27. *Преписка Илије Гарашанина 1839–1849*, књига I, Београд 1950;
28. Пржић, Илија, *Заштита мањина*, Београд 1933;
29. Раденић, Андрија, „Суштинска спорна питања српског покрета 1848–1849. године“, *Срби и Мађари у револуцији 1848–1849. године*, Београд 1983;
30. Ристић, Јован, *Спољашњи одношаји Србије новијега времена*, Прва књига 1848–1860, у Београду 1887;
31. Савковић, Јован, *Преглед постанка, развитка и развојачења Војне границе (од XVI века до 1873. године)*, Нови Сад 1964;
32. Стајић, Васа, *Великокикиндски дистрикт, 1776–1876*, Нови Сад 1950;
33. Thim, Jozsef, *A magyarországi 1848-49-iki szerb fölkelés története I–III*, Budapest 1930–1940;
34. Томандл, Миховил, „Улога др-а Константина Пеичића у српском покрету 1848–1849. године“, *Зборник МС за друштвене науке 18/1957*;
35. Форишковић, Александар, „Политички, правни и друштвени односи код Срба у Хабзбуршкој монархији“, *Историја српског народа IV-1*, Београд 1986;
36. Hobsbawm, Erik J., *Doba revolucije*, Zagreb 1987;
37. Calogeropoulos-Stratis, *Le droit des peuples à disposer d'eux mêmes*, Bruxelles 1973;
38. Швикер, Јохан Х., *Политичка историја Срба у Угарској*, Нови Сад – Београд 1998;
39. Šidak, Jaroslav et. al., *Povijest hrvatskog naroda 1860–1914*, Zagreb 1968;
40. Šulce, Hagen, *Država i nacija u evropskoj istoriji*, Beograd 2002.

Ljubomirka Krkljuš, LL.D.

Retired professor, Faculty of Law

University of Novi Sad

Secretary of the Department of Social Sciences of Matica Srpska

Member of the Committee for sources of Serbian law SANU

UNION OF SERBIAN VOJVODOVINA AND THE TRIPARTITE
KINGDOM IN THE PROGRAMME DOCUMENTS OF THE
SERBIAN NATIONAL MOVEMENT 1848-1849

Summary

The 1848-1849 Revolution was a continuation, namely, the conclusion of the great 1789 revolution. Struggle for political recognition of the unrecognized nations also determined the historical character of the 1848 Revolution, as well as its general position in the development of the national movement among the South Slavs.

The exclusive standpoints of the leadership of the Hungarian movement, not ready to give the nationalities the same rights for which the Hungarians themselves fought in 1848, quickly made impossible common struggle for the same social aims proclaimed at the beginning. Thus the struggle for national rights and national equality prevailed in the Serbian national movement in the form of the existence of the autonomous Serbian Vojvodovina. Since the great number of Serbs in the Habsburg Monarchy lived in the territory of Croatia, Slavonia and Dalmatia, and the greatest number in the Military Border, these programme documents also required the creation of the political union between the Serbian Vojvodina and the Tripartite Kingdom (of Croatia, Slavonia and Dalmatia). These requests were more numerous in the national petitions at the beginning of the movement. The May Assembly in Sremski Karlovci also proclaimed the political union with the Tripartite Kingdom. Since more direct cooperation with the Croats did not exist during the movement, later programme documents, constitutional drafts, did not mention the political union with the Tripartite Kingdom any more or just indicated its possibility, on the basis of an agreement.

Key words: *Serbian national movement 1848-1849; Serbs in Croatia; Slavonia and Dalmatia; National requests; Constitutional drafts; The May Assembly; Union of the Serbian Vojvodovina with the Tripartite Kingdom.*